

DOKTORANDSKÉ ŠTÚDIUM NA SLOVENSKU – VÍZIA A KROKY POTREBNÉ NA JEJ REALIZÁCIU ČO HOVORÍ BOLONSKÝ PROCES?

MÁRIA ČIKEŠOVÁ - RUDOLF KROPIL

Summary:

Doctoral study in Slovakia – vision and steps necessary for its realization. What does the Bologna Process say?

Following article was produced upon a request from the Slovakia PhD students association that organized so called Slovak PhD students forum taking place on 16 and 17 October 2014 at the University of Prešov in Prešov.

Authors describe the evolution of the doctoral training within the Bologna agenda and the incorporation of the politics in the Slovak higher education its present situation, details concerning possible vision on how to enhance the quality of the doctoral training. They stress that the doctoral training was not present in the Bologna reform since the beginning; rather appeared when the European Commission turned its attention to links between European Research Area and European Higher Education Area.

In Slovakia we see strict structuralization of the PhD study (e.g. ECTS implementation and etc.) while other countries as German, France, Great Britain, Poland and others refuse standardization of doctoral training in Europe.

Nasledujúci príspevok je rozdelený na 4 časti. V prvej popisujeme súčasný stav doktorandského vzdelávania z pohľadu vedenia vysokých škôl a Slovenskej rektorskej konferencie. V druhej časti nášho príspevku sa pozrieme na doktorandské vzdelávanie vo svetle Bolonského procesu a kreovania Európskeho vysokoškolského priestoru. Tretia časť sa venuje krokom potrebným na stanovenie a realizáciu vízie. V poslednej štvrtnej časti, ktorá je záverom príspevku, sumarizujeme niektoré otázky, ktoré vyplynuli v rámci prípravy tohto príspevku a môžu slúžiť na ďalšiu diskusiu, prípravu podkladov pre analýzu a tvorbu vlastnej politiky Slovenskej rektorskej konferencie, Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR alebo aj Asociácie doktorandov Slovenska. Naším zámerom nie je vyvolať žiadne negatívne emócie, neusilujeme o bezpredmetnú kritiku. Chceme Vás inšpirovať k zamysleniu, predkladáme možné návrhy na riešenia a usilujeme povzbudiť spoločnú diskusiu.

I. Súčasný stav doktorandského vzdelávania na Slovensku

Aby sme mohli hovoriť o vízii a krokoch potrebných na zlepšenie doktorandského vzdelávania (anglický termín „doctoral training“ je v texte uvedený aj ako výchova doktorandov, M.Č.) musíme reálne pomenovať súčasný stav. V rámci tohto príspevku

postačuje si pripomenúť, že náležitosti doktorandského vzdelávania (alebo 3. stupňa vysokoškolského štúdia) upravuje zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon“). Praktickú stránku štúdia upravujú aj vnútorné predpisy jednotlivých vysokých škôl. Slovenská legislatíva považuje doktorandské štúdium za najvyšší stupeň vysokoškolského vzdelávania. Ide o jednu z podmienok začlenenia školy medzi univerzitné vysoké školy. Doktorandský študijný program „*sa zameriava na získanie poznatkov založených na súčasnom stave vedeckého a umeleckého poznania a najmä na vlastnom príspevku študenta k nemu, ktorý je výsledkom vedeckého bádania a samostatnej tvorivej činnosti v oblasti vedy alebo techniky alebo samostatnej teoretickej a tvorivej činnosti v oblasti umenia.*“ (§ 54 ods. 1 zákona). Samotné štúdium pozostáva zo študijnej a z vedeckej časti. Súčasťou doktorandského štúdia v dennej forme je pedagogická činnosť doktoranda alebo s ňou spojená iná odborná činnosť.

Na charakter doktorandského vzdelávania majú vplyv aj ďalšie faktory. Jedným z najvýznamnejších sú kritériá na posudzovanie spôsobilosti vysokých škôl a nevysokoškolských inštitúcií (§ 82 ods. 8 zákona). Dosah na kvalitu poskytovaného vysokoškolského vzdelávania má aj metodika rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu na verejné vysoké školy, výška financovania vysokého školstva a osobitne výskumu na vysokých školách a v Slovenskej akadémii vied. Do tohto procesu vstupujú aj sociálne väzby a vzťahy, kvalita pedagógov – školiteľov, administratívy, infraštruktúry a v neposlednom rade záujem a postoj doktoranda samotného, ale aj iné.

Je namieste ilustrovať zmeny v rozsahu doktorandského vzdelávania číslami. Predkladáme informáciu o vývoji počtu doktorandov na Slovensku za ostatné roky. Podarilo sa nám spracovať údaje za posledných 18 rokov a to podľa údajov z webového sídla Asociácie doktorandov Slovenska - štatistiky za roky 1996 - 2004¹ a roky 2004 - 2013 sme aktualizovali o údaje publikované Ústavom informácií a prognóz školstva.²

Tabuľka 1/ Počet doktorandov na Slovensku (1996 - 2013)

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Spolu	4 507	5 367	6 452	6 778	7 379	7 854	8 530	9 217	9 971
Interní*	-	-	-	1 721	1 859	1 860	2 67	2 295	2 753
Externí	-	-	-	5 057	5 520	5 994	6 463	6 922	7 236

¹ Podľa <http://www.ads.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=73&Itemid=70&lang=sk>.

Pôvodný zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva <www.uips.sk/statis/index.html>

² Zdroj: <<http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---vysoke-skoly>>

Sektor zdravotníctva	402	545	656	100	119	112	193	127	163
Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spolu	10 398	10 541	10 143	9 789	10 715	11 810	11 791	10 586	9 685
Interní	3 307	3 617	3 903	4 323	5 580	6 236	6 485	5 988	5 560
Externí	7 091	6 924	6 240	5 466	5 135	5 574	5 306	4 598	4 125

Pozn.: Doktorandi sa delia na denných (interných) a externých len od roku 1999.

Uvedené počty doktorandov ukazujú nárast v porovnaní rokov 1996 a 2013 až o 5 178 študentov, t.j. o 114,88 %. Najvyššie počty však boli v rokoch 2010 a 2011, kedy aj počet interných doktorandov presiahol počet externých. Tento nárast ilustruje skutočnosť, ako metodika rozpisu dotácií ovplyvňuje vysoké školy.

Na mieste však nie je segregovaný prístup k jednotlivým prvkom v systéme, ale holistický pohľad na celkový vývoj. Musíme preto konštatovať, že za ostatných 18 - 20 rokov narástol nielen počet doktorandov, ale aj vysokých škôl (vzrástol počet verejných a súkromných vysokých škôl, počet fakúlt) a študentov. Tento vývoj označujeme pojmom masifikácia vysokého školstva a prešli ňou v podstate všetky systémy. V USA a v západnej Európe prebehla v 2. pol. 20. stor., u nás a v krajinách bývalého sovietskeho bloku na prelome storočí až po súčasnosť. Za spomenutie stojí, že rastu počtu študentov nerástol primerane aj počet vyučujúcich. V tejto fáze nám však chýba dôkladná analýza vývoja slovenského vysokého školstva za uvedené obdobie. Čiastočne sa môžeme oprieť o Správu o stave školstva na Slovensku na verejnú diskusiu (2013).³

Masifikácia vysokého školstva sa konala nielen ako prirodzený dôsledok hladu po vyššom vzdelaní, ktoré bolo počas predchádzajúceho režimu striktné kontrolované, ale aj na základe požiadavky štátu. Štát mal totiž záujem znížiť počet potenciálne mladých nezamestnaných osôb. Preto Národná rada SR schvaľovala zákony zakladajúce verejné vysoké školy. Za týmito zakladateľskými snahami stáli rôzne politické, ale aj osobné dôvody vplyvných politikov. Neskôr sa na scéne objavili aj podnikateľské kruhy, ktoré vnímajú súkromné vysoké školstvo ako investíciu a dobrý biznis. Masifikácia školstva priniesla so sebou negatíva (devalvácia hodnoty vysokoškolského diplomu), ale aj pozitíva (ako spoločenský pokrok a ekonomický rozvoj).

³ Publikovaná na <<http://www.minedu.sk/sprava-o-stave-skolstva-na-slovensku/>>.

Po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie sa začala presadzovať európska politika - Lisabonská stratégia, ktorá hovorila o potrebe zvýšiť vzdelanostnú kvalifikáciu mladej generácie. Voči norme 40 % mladej generácie s vysokoškolským vzdelaním nikto na Slovensku nenamietal. Dokonca aj v súčasnosti sa krajiny Európskej únie zaviazali v stratégii Európa 2020 (Stratégia rastu EÚ) dosiahnuť cieľ „*minimálne 40 % podiel obyvateľov vo veku 30 – 34 rokov, ktorí majú ukončené vysokoškolské vzdelanie*“⁴. Platný Národný program reforiem Slovenskej republiky 2014 ráta s týmto národným cieľom. Podľa publikovaného Národného programu bola v roku 2013 na Slovensku 26,2 % miera vysokoškolsky vzdelanej populácie (% vo vekovej skupine 30 – 34 ročných) oproti 36,6 % európskemu priemeru⁵.

Ak by sme sa na doktorandské štúdium pozreli zo širšieho európskeho hľadiska v rámci Európskeho výskumného priestoru a jeho prepojenia s Európskym vysokoškolským priestorom, ústredným spojením sú doktorandi a mladí vedci. Európska komisia deklarovala v oznámení KOM(2011) 567 v konečnom znení „*Podpora rastu a zamestnanosti - program modernizácie európskych systémov vysokoškolského vzdelávania*“⁶ nasledujúce „*Okrem toho Európa potrebuje viac výskumných pracovníkov, aby pripravili vhodné podmienky pre priemyselné odvetvia v budúcnosti. Ak sa má dosiahnuť, aby bol výskum v rámci našich hospodárstiev intenzívnejší a dosiahol sa cieľ 3 % HDP na investície do výskumu, odhaduje sa, že Únia bude potrebovať asi milión nových pracovných miest vo výskume, najmä v súkromnom sektore. Okrem zlepšenia podmienok pre priemysel, pokiaľ ide o investície do výskumu a inovácie, je na to potrebných viac doktorandov a tiež by sa mala existujúca pracovná sila vybaviť zručnosťami v oblasti výskumu. Zároveň by mala byť lepšia informovanosť o možnostiach, aby sa profesionálna kariéra mimo akademickej pôdy stala skutočnou profesionálnou perspektívou pre začínajúcich výskumných pracovníkov. Búraním stereotypov a bariér, s ktorými sa ešte stále stretávajú ženy pri dosahovaní najvyšších úrovní v postgraduálnom vzdelávaní a vo výskume, najmä v určitých disciplínach a na vedúcich pozíciách, sa môže získať dosiaľ nevyužitý talent.*“⁷

⁴ Zdroj: <http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_sk.htm>

⁵ Zdroj: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/nrp2014_slovakia_sk.pdf>, s. 70.

⁶ s. 3 „Podľa hlavného cieľa pre oblasť vzdelávania stratégie Európa 2020 by do roku 2020 malo mať aspoň 40 % mladých ľudí úspešne ukončené vysokoškolské vzdelanie alebo rovnocenné štúdium.“

⁷ KOM(2011) 567 v konečnom znení „Podpora rastu a zamestnanosti - program modernizácie európskych systémov vysokoškolského vzdelávania“. Zdroj: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2014198%202011%20INIT>>, s. 4-5.

Ako jednu z kľúčových oblastí politiky pre členské štáty a vysoké školy dokument definuje „*Vypracovanie a vykonávanie národných stratégií odbornej prípravy a rekvalifikácie dostatočného počtu výskumných pracovníkov v súlade s cieľmi výskumu a vývoja Únie.*“⁸ Aj spomínaný Národný program reforiem SR 2014 hovorí o zvyšovaní výdavkov na vedu a výskum ako % HDP a to na úroveň 1,2 % v roku 2020, európsky priemer sú 3 %.

Tabuľka 2/ Výdavky na vedu a výskum v SR a priemer za EÚ⁹

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Cieľ 2020	
Výdavky na vedu a výskum (% HDP)	0,51	0,49	0,46	0,47	0,48	0,63	0,68	0,82	1,2	SK
	1,82	1,84	1,84	1,91	2,01	2	2,04	2,06	3	EÚ

Možno sa niekto teraz opýta, ako súvisí financovanie vedy a výskumu s kvalitou doktorandského vzdelávania. Podľa nášho názoru priamoúmerne. To taktiež konštatuje Správa o stave vysokého školstva (2013), ktorá vychádza z Koncepcie ďalšieho rozvoja vysokého školstva na Slovensku v 21. storočí z roku 2000: „*Problém s nedostatočným výskumným zázemím na vysokých školách konštatovala už koncepcia tak, že postavenie výskumu a vývoja na vysokých školách v Slovenskej republike dostatočne nepodporuje vedecké vzdelávanie (vzdelávanie, najmä druhého a tretieho stupňa, vychádzajúce z kvalitnej výskumno-vývojovej činnosti, ktorá ho významnou mierou profiluje) a dostáva sa s ním do čoraz väčšieho rozporu. Za jednu z príčin koncepcia pomenovala nedostatočné financovanie v oblasti vedy a techniky na vysokých školách. Negatívne bol vnímaný aj pomer finančných prostriedkov určených pre výskum a vývoj na vysokých školách v porovnaní s objemom pre vládny sektor a podnikateľov. Koncepcia konštatovala, že Slovensko sa celkovým objemom výdavkov na vysoké školy a osobitne výdavkov na vedu a techniku na vysokých školách vyjadrených vzhľadom ku HDP dostalo s veľkým odstupom na posledné miesto štátov uchádzajúcich sa o vstup do Európskej únie.*“¹⁰

II. Doktorandské vzdelávanie a Bolonský proces

⁸ Tamtiež, s. 5.

⁹ Národný program reforiem Slovenskej republiky 2014, <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/nrp2014_slovakia_sk.pdf>, s. 70.

¹⁰ Správa o stave školstva na Slovensku na verejnú diskusiu (2013), <<http://www.minedu.sk/sprava-o-stave-skolstva-na-slovensku/>>, s. 68).

V druhej časti nášho príspevku sa stručne pozrieme na doktorandské vzdelávanie vo svetle Bolonského procesu. Ministri zodpovední za vysoké školstvo v rámci svojich „bolonských“ zasadnutí prvý krát začlenili výchovu doktorandov do bolonskej agendy v roku 2003 v Berlíne a to v rámci „*d'alších činností*“. Výchova doktorandov bola zadefinovaná ako „*tretí stupeň v Bolonskom procese*“.

Berlín zdôraznil dôležitosť výskumu a výchovy a podporu interdisciplinarity. Ako cieľ procesu bola pomenovaná zvýšená mobilita na doktorandskej a post doktorandskej úrovni a užšia spolupráca medzi vysokými školami. Vlády a európske inštitúcie mali poskytnúť vysokým školám primeranú a relevantnú podporu. Ministri deklarovali potrebu podporiť siete na doktorandskom stupni, ktoré budú stimulovať rozvoj excelentnosti a stanú sa „značkou“ Európskeho vysokoškolského priestoru.¹¹

O dva roky neskôr sa v nórskom Bergene hovorilo o dôležitosti prepojenia vysokého školstva a výskumu. Vysoké školy mali venovať výskumu a výchove k výskumu rovnakú pozornosť ako študijnej časti. Tieto ciele mali byť dosiahnuté usporiadaním doktorandského stupňa v súlade s EHEA kvalifikačným rámcom (nie je totožný s Európskym kvalifikačným rámcom pre celoživotné vzdelávanie, ale ide o kvalifikačný rámec výhradne pre vysoké školstvo). Ako základný prvok výchovy doktorandov bol označený vývoj v poznávaní prostredníctvom pôvodného výskumu. Vzhľadom na deklarovанú harmonizáciu vysokoškolských sektorov objavila sa aj požiadavka na štrukturovanie doktorandských programov, transparentné vedenie a hodnotenie a dĺžka denného štúdia bola zadefinovaná ako 3 – 4 roky. Univerzity boli vyzvané, aby podporovali interdisciplinárnu výchovu, rozvoj prenosných zručností („transferable skills“), ktoré umožňujú uplatnenie na širšom pracovnom trhu a nielen v akademickom živote. Komuniké konštatovalo potrebu zvýšiť počet doktorandov, ktorí sa budú po ukončení štúdia venovať výskumu. Postavenie doktorandov explicitne špecifikuje ako „*aj študenti a aj mladí výskumníci*“. Na záver len poznámka, že jednotlivé členské krajiny procesu mali zabrániť prehnanej regulácii doktorandských programov.¹² Od konferencie v Bergene sa hovorí o troch stupňoch vysokoškolského vzdelávania v Európskom vysokoškolskom priestore.

¹¹ “Realising the European Higher Education Area” Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003, <http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf>, s. 7.

¹² The European Higher Education Area - Achieving the Goals Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005, <http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf>, s. 3 - 4.

Bologna Follow – up Group, Európska asociácia univerzít („EUA“) a ďalší partneri boli požiadaní pripraviť správu o ďalšom vývoji základných princípov doktorandského vzdelávania. Na základe ďalšieho vývoja EUA vypracovala a predložila 10 Salzburských princípov (2005), ktoré boli v 2007 doplnené ako Salzburské II. odporúčania. Salzburské princípy považujú:

- i. za základ výchovy doktorandov pôvodný výskum;
- ii. doktorandské programy majú byť vsadené do inštitucionálnych stratégií a politík;
- iii. rôznorodosť za dôležitú;
- iv. doktorandov za mladých výskumníkov („*mali by byť uznaní ako profesionáli – so zodpovedajúcimi právami*“);
- v. dohľad/vedenie a hodnotenie za kľúčové;
- vi. dosiahnutie kritickej masy v doktorandských programoch napr. prostredníctvom „graduate schools“, medzinárodnej, národnej až po regionálnu spoluprácu medzi univerzitami;
- vii. za vhodnú dĺžku denného štúdia 3 - 4 roky;
- viii. za dôležité inovovať interdisciplinárnu výchovu a rozvoj prenosných zručností;
- ix. potrebu zvýšiť mobilitu (geografickú, interdisciplinárnu, medzisektorovú);
- x. za dôležité zabezpečiť primerané financovanie.¹³

Pre Bolonský proces je príznačné, že rozhodnutia sa prijímajú na ministerských konferenciách, ktoré sa konajú každé dva roky. Na konferencii v Londýne (2007) sa už v súvislosti so štruktúrou vysokoškolského štúdia hovorí jednoznačne o troch stupňoch. Zároveň sa prvýkrát objavuje začlenenie kreditového systému (založeného na výsledkoch vzdelávania a študentskej záťaži) do doktorandského štúdia, aj keď nie explicitne, ale v rámci vysokoškolského štúdia ako takého. Doktorandskému vzdelávaniu je následne venovaná osobitná pozornosť v časti Doktorandi, ktorá však opakuje politiky deklarované v Bergene.¹⁴

Bolonský proces, ktorého cieľom je funkčný Európsky vysokoškolský priestor, mal byť zavŕšený v roku 2010. Ale ministri už v Leuvene (2009) konštatovali, že sa nepodarilo splniť všetky ciele reformy a že proces bude pokračovať aj po roku 2010. V súvislosti

¹³ Salzburg II Recommendations European universities' achievements since 2005 in implementing the Salzburg Principles (2007),

<http://www.eua.be/Libraries/Publications_homepage_list/Salzburg_II_Recommendations.sflb.ashx>, s. 3.

¹⁴ 8 May 2007, London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world, <http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf>.

s doktorandským vzdelávaním sa v komuniké hovorí, že vysokoškolské vzdelávanie musí byť založené na aktuálnom stave poznania vo výskume a vývoji. Dokonca sa v texte naznačuje, že synergia medzi výskumom a vzdelávaním je jedným z riešení ako prekonať ekonomickú krízu v Európe. Má narásť počet osôb s výskumnými kompetenciami. Doktorandské programy majú poskytovať vysokokvalitný disciplinárny výskum a byť viac a viac doplnené interdisciplinárnymi a medzisektorovými programami. Vlády a vysoké školy by mali zatriktívniť kariéru pre mladých výskumníkov.¹⁵

Ďalším referenčným dokumentom, o ktorý sa môžeme opierať sú „*Principles for Innovative Doctoral Training*“ (2011). Vzhľadom na časovú tieseň uvádzame túto informáciu ako referenciu. Sedem princípov inovatívnej výchovy doktorandov obsahuje¹⁶:

1. Excelentný výskum
2. Atraktívne inštitucionálne prostredie
3. Interdisciplinárne výskumné možnosti
4. Otvorenie sa zamestnávateľom: priemyslu (v najširšom slova zmysle) a ostatným relevantným sektorom
5. Medzinárodné siete
6. Výchova k získaniu prenosných zručností („transferable skills“)
7. Zabezpečovanie kvality

Na konferencii ministrov v Bukurešti (2012) sa opakujú podmienky a požiadavky na doktorandské vzdelávanie, preto ich nebudeme pre krátkosť času ďalej rozvádzať. Na roky 2012 - 15 sa stali prioritami bolonského procesu vo výchove doktorandov podpora kvality, transparentnosť, zamestnateľnosť a mobilita, ako aj ďalšie prepojenia medzi EHEA a ERA.¹⁷

V súčasnosti existuje v rámci bolonského procesu ad hoc pracovná skupina, ktorá sa venuje doktorandskému vzdelávaniu, jej výstupy však nie sú verejné. Dnes môžeme konštatovať, že doktorandské vzdelávanie je viac integrované do inštitucionálneho rámca vysokých škôl, ako

¹⁵ The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009, <http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf>, s. 4.

¹⁶ Pozri <http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/Principles_for_Innovative_Doctoral_Training.pdf>.

¹⁷ Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area, Bucharest Communiqué, <<http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%282%29.pdf>>.

to bolo pred rokom 1999. Zavedenie trojstupňového vzdelávania je považované európskymi inštitúciami za akt modernizácie európskeho vysokého školstva.

III. Aké doktorandské vzdelávanie chceme mať na Slovensku?

V tretej časti nášho príspevku sa môžeme venovať vízii a krokom potrebným na jej realizáciu a zlepšenie výchovy doktorandov na Slovensku, ale aj vkladu Slovenskej rektorskej konferencie do diskusie. V predchádzajúcich častiach nášho príspevku sme pomenovali súčasný stav na Slovensku a zahraničný rámec, do ktorého musíme začleniť naše úvahy o smerovaní doktorandského vzdelávania. Nemyslíme si, že všetky politiky treba ihneď prevziať, práve naopak po skúsenosti so zavedením bakalárskeho stupňa, ktoré nemá na Slovensku dlhšiu tradíciu, považujeme za podstatné predložiť všetky dostupné informácie a začať o nich diskutovať s relevantnými partnermi.

Aby sme mohli pristúpiť k formulovaniu vízie musíme ešte spomenúť jednu aktivitu, ktorej konkrétny výstup môže poslúžiť ako odrazový mostík pre ďalšiu diskusiu. SRK v rokoch 2007 - 2008 iniciovala a riadila projekt Inštitucionálneho hodnotenia vysokých škôl. Projekt finančne zabezpečilo Ministerstvo školstva SR a odborne Európska asociácia univerzít, ktorej metodika bola použitá. Projekt mal niekoľko výstupov, prvými boli sebahodnotiace správy 21 zapojených vysokých škôl, hodnotiace správy vypracované EUA pre jednotlivé vysoké školy a na záver sektorová správa EUA „The Slovak Higher Education System and its Research Capacity“ (autori: H. Toft Jensen, A. Kralj, D. McQuillan, S. Reichert) (2008)¹⁸. Jej prezentácia bola spojená s konferenciou za účasti vtedajšieho ministra školstva Jána Mikolaja, ale aj generálneho riaditeľa Sekcie vysokých škôl prof. Petra Plavčana. Okrem sektorovej správy, SRK vypracovala pod vedením vtedajšieho prezidenta prof. Ing. Vladimíra Báleša, DrSc. Aplikačný dokument sektorovej správy Európskej asociácie univerzít „Slovenský vysokoškolský systém a jeho výskumná kapacita“ (2008).¹⁹

Časť 4.1.6 „Research Training and Doctoral Education“ v sektorovej správe bola venovaná výchove doktorandov. Niektoré z otázok, ktoré správa nastolila, sa začali riešiť. Ale na mnohé nemáme doteraz odpovede. Strategická výzva 22 hovorí o potrebe značných zmien vo výchove doktorandov. Za nástroje prilákania najtalentovanejších doktorandov a odvrátenia úniku mozgov autori správy navrhujú zlepšiť finančné podmienky v sektore, podporiť

¹⁸ Dostupné na <http://www.srk.sk/images/stories/Projekty/Slovakia_SectorEvaluationReport_080208.pdf>.

¹⁹ Dostupné na <http://www.srk.sk/images/stories/Projekty/Aplikacny_dokument_2008.pdf>.

mobility a odmeňovanie mladých výskumníkov na základe výkonnostných ukazovateľov („merits based“). Správa na jednej strane podporuje zahraničnú mobilitu doktorandov a na druhej strane odporúča prijať také opatrenia, aby sa mladí výskumníci vrátili späť domov (nástroje na skoré osamostatnenie sa a realizáciu vlastných výskumných projektov). Jedným z nástrojov ako dosiahnuť zlepšenie sú aj „graduate schools“, ktoré by poskytl výskumné prostredie schopné medzinárodnej súťaže a dostatočnú kritickú masu. Tak by sa dosiahlo zvýšenie kvality a interdisciplinárna výmena, ale aj užšia spolupráca s ústavmi SAV. Graduate schools mali by byť vytvorené s podporou národných finančných grantov. Posledným odporúčaním sú rozdielne kariéry pre doktorandov vrátane výskumnej kariéry v priemysle posilnením prenosných zručností.

Reakciou SRK na sektorovú správu a diskusiu počas jej prezentácie bolo vytvorenie pracovnej komisie, ktorá vypracovala a predložila ministerstvu už spomínaný aplikačný dokument. Bod 5. dokumentu sa venoval doktorandskému štúdiu a kvalifikačnému rastu. SRK odporučila „*Výrazne zvýšiť investície s cieľom vytvoriť konkurencieschopné podmienky pre povolanie vysokoškolského učiteľa a výskumníka*“. V návrhoch, ktoré SRK predložila vláde SR a vedeniam vysokých škôl, boli myšlienky, ktoré môžeme považovať za rámec našej vízie:

Tabuľka 3/ Doktorandské štúdium a kvalifikačný rast²⁰

	Návrh	Odporúčaný realizátor
5.A.	Výrazne zvýšiť investície s cieľom vytvárať konkurencieschopné podmienky pre povolanie vysokoškolského učiteľa a výskumníka	
5.A.1	Vytvoriť adekvátne podmienky na reprodukciu kvalifikovanej sily pre akademické povolanie na vysokých školách. Identifikovať potrebné finančné zdroje na zvýšenie atraktívnosti vysokoškolského prostredia, najmä pre schopných mladých ľudí, zvlášť finančného ohodnotenia, ako aj adekvátnych pracovných podmienok. Zvýšiť atraktívnosť doktorandského vzdelávania, najmä s ohľadom na medzinárodnú dimenziu.	Vláda SR a vedenie vysokých škôl.
5.A.2	Vytvárať medzinárodné inštitucionálne programy ako aj ďalšie stimuly na podporu nielen finančnej nezávislosti mladých vedecko-výskumných	MŠ SR, VŠ

²⁰ Aplikačný dokument sektorovej správy Európskej asociácie univerzít „Slovenský vysokoškolský systém a jeho výskumná kapacita“ (2008), s. 10.

	pracovníkov.	
5.A.3	Systematicky podporovať medzinárodnú, ale aj národnú mobilitu vedecko-výskumných pracovníkov.	MŠ SR, VŠ
5.A.4	Vytvárať vhodné programy podpory motivujúce mladých výskumníkov k návratu zo zahraničných pobytov.	MŠ SR, VŠ
5.A.5	Vytvoriť atraktívne podmienky pre doktorandov, ako hlavného predpokladu úspechu slovenského výskumného systému.	VŠ
5.A.6	Zlepšovať postavenie doktorandov. Nielen v rámci finančných podmienok (napr. väčším počtom doktorandských grantov, znížením úväzkov, alebo tiež stimulmi na zlepšenie mobility a odmeňovania výkonu mladého výskumníka).	MŠ, VŠ a agentúry financujúce výskum
5.A.7	Finančne ohodnotiť mladých výskumníkov, najmä doktorandov, aby sa vracali zo zahraničia.	VŠ a grantové agentúry
5.A.8	Venovať pozornosť profesionálnej kariére doktorandov tak v akademickej oblasti ako aj v priemyselnej a spoločenskej praxi formou podpory celoživotného vzdelávania.	VŠ
5.A.9	Vytvoriť systém motivačných nástrojov pre zvýšenie atraktívnosti a spoločenského uznania povolania vysokoškolského učiteľa ako pedagóga a hlavne ako vedca a ktoré mu vytvoria vhodné pracovné podmienky (vybavenie a infraštruktúra).	VŠ

Treba povedať, že formulovať víziu doktorandského štúdia samostatne bez väzby na celý systém je veľmi náročné a vo svojej podstate nerealistické. Doktorandské štúdium nadväzuje na 2. stupeň vzdelávania, má študijnú a pedagogickú časť a zároveň výskumnú. Na doktorandské štúdium potrebuje vysoká škola peniaze a doktorandské štúdium škole zabezpečuje peniaze. Napriek uvedeným skutočnostiam sa pokúsime predložiť prvý návrh, ktorý by mal byť upravený v diskusii s partnermi:

Návrh na diskusiu

Slovenské vysoké školstvo musí byť moderné a konkurencieschopné doma, ale aj so zahraničím minimálne v Európskom vysokoškolskom priestore. Súčasťou excelentnosti musia byť aj ponúkané doktorandské študijné programy. Tie musia byť koncipované moderne podľa najaktuálnejších trendov v oblasti vysokého školstva, vo výskume a vývoji. Doktorandské študijné programy poskytované vysokými školami musia spĺňať nasledujúce požiadavky:

1. Excelentný výskum – študijné program budú koncipované tak, aby podporovali excelentný výskum a kládli dôraz na pôvodný výskum doktoranda pod vedením skúseného školiteľa.

2. **Výchova doktorandov pre viacero kariér** – študijné programy pripraví doktorandov nielen na akademickú kariéru, ale aj na kariéru mimo akademické prostredie napr. v priemysle, verejnom sektore, štátnej správe a pod. Študijné programy budú v rámci prípravy budúceho doktoranda poskytovať prenosné zručnosti ako sú napr. prezentačné a komunikačné zručnosti, práca v kolektíve, podnikateľské zručnosti, projektový manažment, práva duševného vlastníctva, zlepšenie akademickej angličtiny ako lingua franca , etika, štandardizácia, rozvíjať podnikateľské kompetencie a dispozície a pod.
3. **Podpora externého prostredia** – študijné programy budú pred samotnou akreditáciou posúdené partnermi z externého prostredia, medzi nimi aj s budúcimi zamestnávateľmi napr. pri hodnotení inovačného potenciálu študijného programu a definovaní potrebných zručností. Mali by medzi nimi byť aj zahraniční hodnotitelia.
4. **Mobilita** – študijné programy poskytnú doktorandom možnosť min. jedného z nasledujúcich druhov mobility: geografickú, interdisciplinárnu, medzisektorovú. medzinárodnej mobility, Súčasťou štúdia musia byť kurzy min. v jednom cudzom jazyku, aby absolvent ovládala jazyk na úrovni C1-C2.
5. **Doktorandské štúdium** bude flexibilne prispôbené podmienkam na jednotlivých školách, dĺžka denného štúdia môže byť v rozsahu 3 až 4 rokov.
6. **Absolventi doktorandského štúdia** získajú najlepšie výskumné zručnosti, budú kreatívni, kritickí, autonómni vo svojej činnosti a podnikaví.

Ďalšie kroky, ktoré v tejto súvislosti navrhujeme sú:

- otvorenie diskusie zainteresovaných partnerov (Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Asociácia doktorandov Slovenska a Slovenská rektorská konferencia);
- vypracovanie novej koncepcie, resp. aktualizácie platnej koncepcie rozvoja vysokého školstva v gescii rezortného ministerstva a s aktívnou účasťou verejnosti (odbornej a laickej);
- vypracovanie novej vysokoškolskej legislatívy a zmeny súvisiace v akreditácii a financovaní vysokého školstva v gescii rezortného ministerstva.

IV. Namiesto záveru

Zároveň si dovoľujeme predložiť otázky do diskusie, nielen počas nasledujúcich dvoch dní, ale aj k príprave novej vysokoškolskej legislatívy, novému systému financovania vysokého školstva. Tieto otázky vyplynuli z prípravy nášho príspevku:

1. Chce a potrebuje Slovensko naozaj prilákať mladých ľudí k akademickej a vedeckej kariére? Aké nástroje si na to SR vyberie (hlavným z nich by malo byť doktorandské štúdium)?
2. Aká je skutočná pracovná záťaž v pedagogickej činnosti doktorandov? Je adekvátna? Prečo je to tak? Ak vysoké školy nemajú iné východisko a musia zaťažiť doktorandov pedagogickými povinnosťami do takej miery, nebolo by vhodné predĺžiť dĺžku štúdia denných doktorandov?
3. V súvislosti s kvalitou sa táto zvýšila v doktorandskom štúdiu od roku 2005 (zavedená zmena v metodike). Zvýšila sa korelácia medzi vedeckým výkonom jednotlivých katedier a počtom doktorandských pozícií? Je kritérium úspešnosti v grantoch a publikačnej činnosti postačujúce? Je Slovensko pripravené na možnosť prepojiť získavanie doktorandských a postdoktorandských miest cez súťažné granty, ako je to praktizované napr. v Nemecku, Veľkej Británii, Holandsku? V tomto smere bol program Agentúry na podporu vedy a výskumu *Podpora ľudského potenciálu v oblasti výskumu a vývoja a popularizácia vedy (LPP)*²¹ pozitívnym prvkom, ktorý však skončil v roku 2010. Cieľovou skupinou boli postdoktorandi, doktorandi a individuálne projekty na popularizačné aktivity. Takéto granty by mali byť prenosné s doktorandom, aby sa podporila mobilita a skoršia samostatnosť. Má Slovensko záujem o takúto podporu doktorandského štúdia?
4. Ak sa doktorand pripravuje na kariéru mimo akademickej sféry, je pedagogická činnosť doktoranda skutočne nutná?
5. Ako zvýšiť kvalitu externého doktorandského vzdelávania na všetkých typoch vysokých škôl?
6. Ponúkajú slovenské vysoké školy špecializovaný doktorandský výskum v širšom interdisciplinárnom horizonte? Majú slovenské vysoké školy zakladať graduate schools? Existujú prekážky a aké? Sú iné možnosti na podporu užšej spolupráce s ústavmi SAV?
7. Pripravujú slovenské vysoké školy mladých výskumníkov na rozdielne kariéry (v akadémii, v priemysle) a ako? Ak nie, prečo? Je záujem zo strany zamestnávateľov o absolventov doktorandského štúdia? Ponúkajú vysoké školy doktorandom aj kurzy na získanie prenosných zručností?
8. Je úroveň štipendií pre doktorandov dostatočná? Aké ďalšie sociálne výhody by pripadali do úvahy?

²¹ Pozri <<http://www.apvv.sk/grantove-schemy/program-lpp>>.

9. Aké sú ciele SR v oblasti doktorandského vzdelávania?
10. Majú doktorandi/študenti záujem o mobilitu (geografickú, interdisciplinárnu, medzisektorovú)? Ak nie, aké sú dôvody?

POUŽITÁ LITERATÚRA

“Realising the European Higher Education Area” Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003, <http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf>.

8 May 2007, London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world, <http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf>.

Aplikačný dokument sektorovej správy Európskej asociácie univerzít „Slovenský vysokoškolský systém a jeho výskumná kapacita“ (2008), dostupný na <http://www.srk.sk/images/stories/Projekty/Aplikacny_dokument_2008.pdf>.

H. Toft Jensen, A. Kralj, D. McQuillan, S. Reichert (2008): „The Slovak Higher Education System and its Research Capacity“, <http://www.srk.sk/images/stories/Projekty/Slovakia_SectorEvaluationReport_080208.pdf>.

KOM(2011) 567 v konečnom znení „Podpora rastu a zamestnanosti - program modernizácie európskych systémov vysokoškolského vzdelávania“. Zdroj: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2014198%202011%20INIT>>

LERU: Doctoral degrees beyond 2010: Training talented researchers for society (2010), dostupné na <http://www.leru.org/files/publications/LERU_Doctoral_degrees_beyond_2010.pdf>

Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area, Bucharest Communiqué, <<http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%282%29.pdf>>.

Národný program reforiem Slovenskej republiky 2014, <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/nrp2014_slovakia_sk.pdf>

Principles for Innovative Doctoral Training (2011), <http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/Principles_for_Innovative_Doctoral_Training.pdf>.

Salzburg II Recommendations European universities' achievements since 2005 in implementing the Salzburg Principles (2007), <http://www.eua.be/Libraries/Publications_homepage_list/Salzburg_II_Recommendations.sflb.ashx>.

Správa o stave školstva na Slovensku na verejnú diskusiu (2013),
<<http://www.minedu.sk/sprava-o-stave-skolstva-na-slovensku/>>.

Štatistická ročenka školstva – vysoké školy 2013/2014. Zdroj
<<http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/JC/ROCENKA/VS/vs2013.zip>>

Štatistické ročenky školstva – vysoké školy Zdroj < <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---vysoke-skoly>>

The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade.
Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education,
Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009,
<http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf>.

The European Higher Education Area - Achieving the Goals Communiqué of the Conference
of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005,
<http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf>.

Údaje zverejnené na
<http://www.ads.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=73&Itemid=70&lang=sk>

Zákon 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zdroj
<<http://www.minedu.sk/data/att/5689.rtf>>

Webové stránky
<http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_sk.htm>
<<http://www.ads.sk/>>
<<http://www.apvv.sk/>>
<<http://www.srk.sk>>
<http://www.uips.sk/>

KONTAKT

Prof. Ing. Rudolf Kropil, CSc. – president of the Slovak Rectors' Conference and rector of the Technical university in Zvolen. He is a professor of applied zoology and hunting.

Mgr. Mária Čikešová – secretary general of the Slovak Rectors' Conference since 2001, graduated in the major English language and literature and History.